

Razvoj socijalne kompetencije djece predškolske dobi

Kožul, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:864774>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**ANA KOŽUL
ZAVRŠNI RAD**

**RAZVOJ SOCIJALNE KOMPETENCIJE
DJECE PREDŠKOLSKE DOBI**

Zagreb, rujan 2018.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Petrinja)**

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Ana Kožul

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: Razvoj socijalne kompetencije djece
predškolske dobi**

MENTOR: doc. dr. sc. Marina Đuranović

Zagreb, rujan 2018.

SADRŽAJ

Sažetak

Summary

1. UVOD.....	1
2. ŠTO JE SOCIJALNA KOMPETENCIJA?.....	2-3
3. SASTAVNICE SOCIJALNE KOMPETENCIJE.....	4
3. 1. Regulacija emocija.....	4-5
3. 2. Socijalna znanja i socijalno razumijevanje	5
3. 3. Socijalna umijeća.....	5
3. 4. Socijalne dispozicije.....	6
4. PROBLEMI SOCIJALIZACIJE.....	7-8
4. 1. Stidljivost.....	8-9
4. 2. Niska razina interakcije.....	9-10
4. 3. Agresivnost.....	11-12
4. 4. Usamljenost.....	12-13
5. UTJECAJI NA RAZVOJ SOCIJALNE KOMPETENCIJE.....	14
5. 1. Uloga obitelji.....	15-16
5. 2. Uloga vršnjaka.....	17-18
5. 3. Uloga odgajatelja.....	18-19
6. SURADNJA ODGAJATELJA I RODITELJA.....	20-21
7. ZAKLJUČAK.....	22
LITERATURA.....	23-24

SAŽETAK

U današnjem vremenu je od velike važnosti imati razvijenu socijalnu kompetenciju koja nam omogućava lakše funkcioniranje u društvu. U razvijanju socijalne kompetentnosti nepobitnu ulogu imaju roditelji koji svojim autoritativnim odgojem punim razumijevanja, ljubavi, topline, ali i nadzora usmjeravaju svoju djecu ka kvalitetnom socijalnom življenju koje se kasnije ogledava u interakcijama s vršnjacima u predškolskoj ustanovi, ali i izvan nje gdje se iz vršnjačke igre stvaraju jedinstvena prijateljstva puna suradnje, razumijevanja koja djetetu pričinjavaju zadovoljstvo, osjećaj pripadnosti te tako šire utjecaj na djetetov cjelokupni rast i razvoj. Predškolska ustanova s odgajateljima je važan faktor dječjeg usmjeravanja prema socijalnoj kompetenciji kroz igru kao sredstvo učenja mnogih socijalnih vještina i znanja. Odgajatelji osim svojih znanja trebaju priuštiti djeci iskustva u kojim će oni imati prilike naučiti socijalne vještine. Također, svojim osobnim ponašanjem, razvojem svoje osobnosti i podizanjem samopouzdanja djece utječu na njihovo usvajanje prosocijalnog ponašanja. Bitna je suradnja roditelja i odgajatelja kako bi se dijete što bolje moglo adaptirati i koračati prema socijalno kompetentnom, a samim time sretnom i zadovoljnom životu u vrtićkom okruženju.

Ključne riječi: dijete, odgajatelj, roditelji, socijalna kompetencija, suradnja odgajatelj-roditelj, vršnjaci

SUMMARY

Having developed social competences enabling easier functioning within society is of great importance these days. Parents play key role in developing social competences in their children by raising them from an authoritative standpoint which is filled with understanding, love and warmth but at the same time with control which all guide children towards quality social living which manifests itself later on within peer interaction in nursery school and out of it, in playing games with peers and making unique friendships filled with cooperation and understanding that bring satisfaction and a sense of belonging to a child, thus influencing child's overall growth and development. Nursery school together with its teachers plays an important role in child's guiding towards social competences through child play as means of learning many social skills and acquirements. Nursery school teachers need to transfer children not only their competences but also their experiences which will help them learn social skills. They also affect children's acquiring prosocial behaviour with their own behaviour, personal development and raising children's self-esteem. The cooperation between parents and nursery school teachers is of great importance so that a child can adapt in best possible way and move towards socially competent, and at the same time happy and satisfactory living within nursery school.

Key words: child, nursery school teacher, parents, social competences, parents - nursery school teachers cooperation, peers

1. UVOD

Bliski odnosi s okolinom su važan čimbenik zadovoljenja potreba svakog pojedinca te čine temelj ljudskog postojanja. Imaju važnu ulogu u prilagodbi i psihičkom razvoju svakog čovjeka (Klarin, 2006).

Ovim radom pokušat će se pojasniti važnost socijalne kompetencije djece predškolske dobi koja se uči od najranije dobi. To uključuje poznavanje socijalnih vještina, znanja i umijeća koje vode socijalnoj kompetentnosti. Socijalne vještine koje dijete mora usvojiti su kontrola emocija, norme i pravila ponašanja, čekanje na red, suradnja, pomaganje i prihvaćanje različitosti drugih.

U radu će se spomenuti i uobičajeni problemi socijalizacije koji su preduvjet antisocijalnom ponašanju djece. Sramežljivost, niska razina interakcije, usamljenost te agresivnost su jedni od najčešćih probleme socijalizacije djece predškolske dobi koje je moguće riješiti ako se na vrijeme reagira.

Važnu ulogu u razvoju dječje socijalne kompetencije ima prije svega obitelj, a zatim okolina u kojoj se dijete nalazi, a to su vršnjaci, odgajatelji i zajednica kojoj dijete pripada. Rana privrženost djeteta s majkom je uvod u daljnje odnose djeteta s okolinom. Isto tako je nezaobilazna kvaliteta interakcije i komunikacije u obitelji i cjelokupno ozračje u obitelji. Ti faktori su važni preduvjeti razvoja socijalizacije u ranoj dobi.

Uloga vršnjaka je također bitna. Djeca koja su razvila prosocijalna ponašanja lakše će se snalaziti u interakcijama s vršnjacima, gdje će znati dijeliti, čekati na red, tražiti pomoć, razmjenjivati međusobno informacije.

Odgajatelji, uz roditelje, imaju veliku ulogu u razvijanju kompetentnosti djece. Oni promatraju i podupiru dječje interakcije, organiziraju aktivnosti koje zahtijevaju suradnju među djecom, prihvaćaju posebitosti djeteta te svojim primjerom potiču kvalitetne socijalne odnose u grupi. Suradnja odgajatelja i roditelja je važna jer djetetu ulijevaju povjerenje i osjećaj sigurnosti u okružju koje je izvan obiteljskog doma.

2. ŠTO JE SOCIJALNA KOMPETENCIJA?

U znanstvenoj literaturi mogu se naći različita određenja pojma socijalna kompetencija. Navest ćemo samo neke od njih.

Socijalna kompetencija se definira kao ujedinjavanje osobnih znanja i vještina koje osoba posjeduje kako bi se što učinkovitije snalazila u različitim prilikama, izazovima i izborima. Mnogi autori razlikuju socijalnu kompetenciju od socijalnih vještina. Vještine uključuju specifična ponašanja pojedinca dok je kompetencija određena kroz način na koji osoba koristi socijalne vještine u socijalnom okruženju. Možemo zaključiti da socijalne vještine izražene na adekvatan način u postizanju osobnih ciljeva pojedinca vode ka socijalnoj kompetenciji (Jurčević Lozančić, 2011).

„Kada je u pitanju socijalna kompetencija djece najčešće se misli na učinkovitost u odnosima s vršnjacima. Komponente socijalno kompetentnog ponašanja djeteta uključuju: suradnju s vršnjacima, ulazak u grupu, iniciranje igre, prosocijalna ponašanja kao što su: prijateljstvo, smijeh/veselje, prihvatanje vršnjačkih normi i jasna komunikacija“ (Kranželić i Bašić, 2008, str. 2).

Van Hecke i suradnici (2007, prema Kranželić i Bašić, 2008, str. 2) navode kako je „Socijalna kompetencija kompleksan fenomen i uključuje tri dimenzije ponašanja:

1. tendenciju da se izrazi slaganje, interes za druge i pozitivne emocije prema vršnjacima kao i odraslima,
2. sposobnost integracije svojeg ponašanja s ponašanjima drugih u dinamici socijalnih interakcija,
3. sposobnost reguliranja pažnje i emocionalne reaktivnosti, uključujući samo-nadzor i korigiranje pogrešaka u aktivnosti usmjerenih cilju“.

Autorice Katz i McClellan (1999, str. 15) naglašavaju da je „kompetentan pojedinac osoba koja može iskoristiti poticaje iz okružja i svoje osobne te postići dobre razvojne rezultate - rezultate koji omogućuju zadovoljavajuće i kompetentno sudjelovanje u grupama, zajednicama i širem društvu kojima osoba pripada“.

„Socijalno kompetentna djeca usklađuju svoje ponašanje s tuđim tako što nalaze zajednički jezik, razmjenjuju informacije i ispituju sličnosti i razlike u skladu s naučenim prosocijalnim vještinama“ (Brajša-Žganec, 2003, str. 25).

Socijalno kompetentan pojedinac je onaj koji koristi adekvatne socijalne vještine te pomoću njih postiže osobne ciljeve (Markuš, 2009).

3. SASTAVNICE SOCIJALNE KOMPETENCIJE

Kako bi djeca bila socijalno kompetentna važno je da kroz socijalne interakcije s vršnjacima i odraslima znaju odgoditi ispunjenje vlastitih želja te se naučiti prilagoditi u nastalim situacijama koje od njega zahtijevaju primjerice čekanje na red (Katz i McClellan, 1999).

3.1 Regulacija emocija

Oatley i Jenkis (2000, prema Brajša-Žganec i Slunjski, 2006, str. 478) navode da su emocije glavni pokretač raspoloženja svakog pojedinca, njegova odnosa s drugim ljudima i cijelog društvenog života, emocije povezuju pojedinca sa svijetom ljudi, stvari i događaja.

Bitno je prepoznati i razumjeti vlastite i tuđe emocije te to razumijevanje potkrijepiti s prihvatljivim društvenim ponašanjem. Važno je znati regulirati vlastite emocije tj. obuzdati frustracije kako bismo lakše funkcionirali u društvu te rješavali određene probleme ili se lako snalazili u određenim situacijama (Katz i McClellan 1999).

„Razumijevanje emocija uključuje djetetovu sposobnost prepoznavanja vlastitih osjećaja i razumijevanje povratnih informacija povezanih s tim osjećajima te procese povezanosti emocija i vanjskih događaja“ (Brajša-Žganec, 2003, str. 37).

Djeca bi trebala regulaciju emocija usvojiti od roditelja kako bi se lakše snalazila kada dođu u predškolsku ustanovu. Roditelji trebaju pružiti svojoj djeci model ponašanja koji će djeca usvojiti te im olakšati vršnjačke odnose i odnose s odraslima.

„Dijete na temelju reakcija drugih na vlastita ponašanja i emocionalna izražavanja uči koje su reakcije prikladne u pojedinoj situaciji, a koje to nisu“ (Pinter, 2009, str. 3).

„Osnovni zadaci predškolske dobi su usvajanje samokontrole, samopouzdanja (oslanjanja na sebe) i kontakata s vršnjacima kroz koje dijete uči osnove socijalnog razumijevanja, razvija adekvatne socijalne vještine i uči kontrolu emocija, posebice ljutnje“ (Živčić-Bečirević, Smojver-Ažić i Miščenić, 2003, str. 64).

3.2. Socijalna znanja i socijalno razumijevanje

Kako bi ostvarila prijateljstva djeci je potrebno nekoliko vrsta socijalnih znanja. Osim poznavanja normi i pravila socijalnog ponašanja potrebno je ovladati jezikom kojim se služe njihovi vršnjaci (Katz i McClellan, 1999).

Također i sudjelovanje u raznim društvenim aktivnostima i igrama gdje djeca međusobno razmjenjuju doživljaje, iskustva i spoznaje uče se socijalnim vještinama te se pospješuje njihova socijalna kompetencija i stvaraju prijateljstva. Djeca najviše uče spontano i kroz igru s vršnjacima i odraslima (Jurčević Lozančić, 2011).

Autorice Katz i McClellan (1999) naglašavaju da se socijalno razumijevanje ogleda u sposobnosti djece da predvide tuđe reakcije u vršnjačkoj interakciji, razumijevanje osjećaja, razvijanje sposobnosti za komunikaciju, pregovaranje, uključivanje u razgovor, suradnju, pokretanje igre, prihvatanju kompromisa te suosjećanja s drugima.

3.3. Socijalna umijeća

„Načini na koje djeca pristupaju jedni drugima - obrasci socijalnog pristupa koje se nauči u predškolskom razdoblju - čine najvažnija socijalna umijeća koja se mogu primijetiti u socijalnim interakcijama u nižim razredima osnovne škole“ (Katz i McClellan, 1999, str. 19).

Socijalna umijeća pridonose boljem uspostavljanju odnosa s vršnjacima tako što djeca jedni druge slušaju, međusobno razmjenjuju informacije u komunikaciji, traže pomoć od drugih, spremni su se ispričati za pogreške i sl. (Slunjski, 2013).

3.4. Socijalne dispozicije

„Socijalne dispozicije se definiraju kao razmjerno trajne navike ili karakteristični načini reagiranja na iskustva u različitim vrstama situacija. Dispozicija je često opetovano ponašanje bez prisile nad kojim postoji donekle svjesna kontrola, ona predstavlja namjerno i usmjereno ponašanje prema širokim ciljevima“ (Mlinarević i Tomas, 2010, str. 145).

„Djetetove afektivne reakcije i interpretacije neposrednog socijalnog konteksta u određenoj mjeri ovise o djetetovoj kognitivnoj zrelosti i osobinama temperamenta, a obje su uvjetovane iskustvima socijalizacije“ (Brajša-Žganec i Slunjski, 2006, str. 481).

Djeca se razlikuju po mnogočemu. Kada govorimo o temperamentu autori Brooks i Goldstein (2005) govore o postojanju djece suzdržanog temperamenta koja su naizgled sramežljiva ili oprezna. Takva djeca u novim situacijama oklijevaju ili u razgovoru s vršnjacima često budu u pozadini umjesto uključivanja u komunikaciju. Zatim postoje djeca teškog temperamenta koja znaju često burno reagirati, ne nalaze zadovoljstvo u velikom broju aktivnosti, nezasitni su u svojim zahtjevima prema roditeljima. Postoje djeca koja se karakteriziraju kao lako i mirno dijete kako autori naglašavaju da ih je „užitak odgajati“. Takva djeca su uglavnom društvena, lako im je ugoditi, mirne naravi su te dobri prijatelji.

„Djeci treba pomoći u razvoju različitih socijalnih vještina kako bi lakše uspostavila komunikaciju i kvalitetne odnose s drugima, te ih postupno razvijala i unapređivala. No ta pomoć za svako dijete može značiti nešto drugo. Svakom djetetu treba drugačija vrsta podrške u razvoju socijalnih vještina“ (Slunjski, 2013, str. 56).

4. PROBLEMI SOCIJALIZACIJE

Često se susrećemo u vrtićima, školama i drugim javnim mjestima s djecom koja imaju problema u socijalizaciji. To su djeca koja nisu usvojila adekvatna pravila ponašanja. Mnoga od takve djece nisu imala dobar model u obitelji ili su zanemarena i zlostavljana, a neka su bila pod okriljem permisivnog odgojnog stila. Način na koji roditelji odgajaju svoju djecu uvelike pridonosi na koji će se način njihova djeca odnositi prema drugima.

Shaw i Wood (2009, str. 16) govore o tome „kako današnji trendovi u odgoju djece doprinose razvoju otuđenog, nekomunikativnog djeteta koje nije moguće kontrolirati. To nazivaju epidemijom popustljivog odgoja. Smatraju da današnji roditelji djeci rijetko postavljaju granice, ne dopuštaju im da osjete frustraciju i zanemaruju njihov moralni i duhovni razvoj“.

Problemima u socijalizaciji može pridonijeti autoritarni roditeljski stil odgoja u kojem roditelji imaju visoke zahtjeve, visoku razinu kontrole nad djetetom, upotrebljavaju silu te su kruti u pokazivanju topline i ljubavi prema djetetu. Takvim roditeljima je važna dominacija nad djetetom te beskompromisan odnos. Rezultati takvog odgoja su agresivno i samodestruktivno ponašanje djeteta. Zanemarujući odgojni stil također doprinosi niskoj razini prosocijalnog ponašanja. Obilježava ga niska razina ljubavi i nadzora. Roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav, ali ni kontrolu i nadzor. Ravnodušni su te ne pokazuju interes za dijete i njegove potrebe. Takva djeca su nezadovoljna, često zahtjevnja i neposlušna te imaju nisku kontrolu emocija te su sklona agresivnom ponašanju (Klarin, 2006).

Ponekad su i problemi u jezičnom smislu. Djeca koja kaskaju u govornom razvoju ponekad ne uspijevaju ostvariti komunikaciju sa svojim vršnjacima u pogledu izražavanja osjećaja i želja iako bi to htjela. Neka djeca nemaju dovoljnu koncentraciju da bi održavala komunikaciju s vršnjacima (Katz i McClellan, 1999).

„Život sa samo jednim roditeljem s (majkom ili ocem) predviđa nižu razinu socijalne kompetencije, kao i višu razinu problema u ponašanju“ (Đuranović i Opić, 2013, str. 105).

Amato i Keith (1991, prema Klarin, 2009) ističe kako rastava roditelja djeluje pogubno za dijete i njegovu prilagodbu na takvu situaciju, te uzrokuje internalizirane probleme kao što su anksioznost, depresivnost i nisko samopoštovanje. Autorica naglašava da je rastava braka rizičan faktor koji pogoduje poteškoćama u emocionalnom i socijalnom razvoju te da je u takvoj situaciji od iznimne važnosti kvalitetna komunikacija s djetetom te roditeljska zaštita koja pridonosi boljoj prilagodbi djeteta u takvim okolnostima.

Shaw i Winslow (1997, prema Živčić-Bečirević i Cakić, 2009, str. 142) smatraju da postoje razlike prema spolu u pogledu problema u ponašanju. „Dječaci češće razvijaju eksternalizirane dok su djevojčice rizičnije za razvijanje internaliziranih oblika problematičnih ponašanja. Tu hipotezu podržava ponašanje roditelja u discipliniranju djece predškolske dobi. Prema dječacima roditelji češće primjenjuju fizičke kazne, a prema djevojčicama objašnjavanja. Majke također više potiču djevojčice na suosjećanje i skrb o drugima, dijeljenje igračaka s vršnjacima i prosocijalno ponašanje“.

4.1 Stidljivost

Autorice Katz i McClellan (1999) smatraju da je za trogodišnju djecu tipično da provode više vremena u individualnoj igri te paralelnoj igri s vršnjacima premda mogu često biti nepovjerljiva prema nepoznatim osobama, ali smatraju da je takvo ponašanje za petogodišnjake manje adekvatno jer postoje razlike u socijalnoj zrelosti između djece koja se konstruktivno igraju sama te onih koji se igraju sami, ali izbjegavaju drugu djecu na negativan način. U takvom slučaju treba intervenirati. Nije potrebna intervencija u slučaju djece koja se vole igrati sama, ali koja mogu ući u primjerenu interakciju s vršnjacima kada je to potrebno.

U pojedinim kulturama stidljivost kod djece se smatra plemenitom osobinom te ju pokušavaju poticati od najranije dobi dok ju neki smatraju nepoželjnom. Uobičajeni simptomi stidljivog djeteta su spuštanje pogleda, odbijanje komunikacije, znojenje dlanova, drhtanje, crvenilo lica itd. Iako stidljivu djecu neki učitelji smatraju dobrom jer ne ometaju nastavu, ostali smatraju dječju stidljivost manom koja prouzrokuje smanjenje motiviranosti i ambicija. Stidljivosti djece često mogu pridonijeti roditelji sa svojim postupcima kao što su velika očekivanja od djeteta za koja misle da ih mogu ispuniti što kod djeteta može izazvati nesigurnost. Stidljivost se može potaknuti prekomjernom roditeljskom zaštitom djeteta koje može dovesti do uvjerenja da roditelji odlučuju umjesto njega i rješavaju njegove sukobe jer ono nije sposobno to samostalno napraviti. Stidljivost može potkrijepiti ponovljeno osobno negativno iskustvo djeteta koje ga može obeshrabriti u pokušavanju kako ponovno ne bi to doživjelo. Može biti i osobina karaktera, naslijeđeno ponašanjem ili tek prolazna faza u odrastanju. Važno je da roditelji ne očekuju od djeteta da budu odraz njihovih ambicija te da rade na djetetovom samopouzdanju, da nisu kritični ili ironični jer to može samo produbiti djetetovu nesigurnost u sebe (Holcer, 2015).

4.2. Niska razina interakcije

Bouillet i Uzelac (2007, prema Đuranović i Opić, 2013) smatraju da niska razine interakcije ili povučenost označuje ponašanje djeteta koje je pretežito mirno, tiho, osamljeno, koje mnogo mašta, nema stalne prijatelje. Takvo ponašanje je obično odraz osobne nesigurnosti i nepovjerenja u druge. Posrijedi je manjak zadovoljavajućih socijalnih odnosa, koji rezultiraju neugodnim emocionalnim stanjem, a uglavnom su posljedica nezadovoljenih potreba za pripadanjem i ljubavi.

Autorice Katz i McClellan (1999) naglašavaju da izoliranost ili povučenost u blagim oblicima ne mogu izazvati u odrasloj dobi probleme u socijalnom smislu.

Lebedina Manzoni (2006) opisuje socijalno povučeno dijete kao sramežljivo i socijalno anksiozno. Autorica smatra da su socijalno povučena djeca uglavnom tiha te izbjegavaju kontakte s vršnjacima i svim nepoznatim osobama bez obzira na godine. Zbog toga ne uspijevaju usvojiti socijalne vještine te sudjelovati u aktivnostima kao njihovi vršnjaci. Mnogi smatraju da je socijalna povučenost ili niska razina interakcije povezana s anksioznošću i niskim samopoštovanjem. Takva djeca u raznim izazovima i zadacima pokazuju negativne strategije suočavanja kao što su plakanje, izbjegavanje, zamuckivanje te pritužbe na tjelesne tegobe. Navedena ponašanja utječu negativno na dječje postignuće, stvaranje slike o sebi te snalaženje u okruženju u kojem se nalazi. Mnogi razlog socijalne povučenosti pripisuju se utjecaju anksioznosti koja djeci uvjetuje nedostatak interakcije s vršnjacima ili se pak misli da socijalno povučena djeca uopće ne posjeduju socijalne vještine potrebne za interakcije s drugima. Postoji još razloga nastanka socijalne povučenosti, a to su roditeljska pretjerana zaštita koja djeci uskraćuje mogućnosti da se sama izbore za nešto te time steknu pozitivno iskustvo. Samim ponavljanjem pozitivnih iskustava kod djeteta bi stvorilo više samopouzdanja te mogućnost upravljanja svojim strahovima i reakcijama.

Zarevski (1998, prema Lebedina Manzoni, 2006, str. 59) nudi sljedeće savjete za sprečavanje socijalne povučenosti djece:

- a) dopustite djetetu da se slobodno izrazi kad za to ima potrebu, potičite ga da iskaže svoje mišljenje, da kaže što voli, a što ne;
- b) dopustite djetetu da izrazi ljutnju na nedestruktivan način, da se izbori za svoja prava na asertivan, a ne agresivan način;
- c) ohrabrujte dijete da iskazuje osjećaje na izravan način, ne ustručavajući se reći da je tužno, ljuto, veselo, ponosno;
- d) naučite djecu da daju drugima i da se brinu o drugima, da postanu nesebični i velikodušni.

4.3. Agresivnost

Do agresivnog ponašanja može doći iz više razloga, ponekad iz obrane vlastitog teritorija, potaknuto strahom jer agresivna osoba ne vidi izlaz iz nastale situacije te kao borba za poziciju npr. u obitelji, školi ili vrtiću (Slunjski, 2013).

Danas se često susrećemo s djecom koja zbog svoje ljutnje, frustriranosti te nemogućnosti kontroliranja vlastitih emocija pribjegavaju agresiji. U vrtiću su to neprihvatanje djeteta od strane vršnjaka, borba za igračku ili neki drugi predmet, gdje odgajatelji moraju intervenirati ako dođe do sukoba kao što su udaranje, čupanje i sl.

Essau i Conradt (2009) navode podtipove agresivnosti a to su:

Otvorena agresivnost - koja se provodi kao otvoreni čin sukobljavanja koji je povezan s fizičkim nasiljem. Takvom ponašanju su sklona djeca koja reagiraju razdražljivo na konfliktne situacije za razliku od djece koja pokazuju prikrivenu agresiju.

Prikrivena agresivnost - definiraju je prikriveni agresivni postupci pojedinca koji se događaju potajno. To može biti krađa, bježanje od kuće i nastave. Djeca s prikrivenom agresivnošću su nedruštvena, nepovjerljiva te u svojoj obitelji ne nailaze na potporu.

Reaktivna agresivnost - je djelo koje proizlazi iz reagiranja na neki vanjski podražaj, događaj ili ponašanje. Podražaj može biti stvaran ili ga je dijete percipiralo takvim. Takav podražaj u djetetu izaziva bijes s impluzivnim ponašanjem, slabu kontrolu ponašanja te neprimjerenu obradu socijalne informacije. Djeca su nepovjerljiva, s drugima se odnose s opreznošću te ih gledaju kao potencijalne protivnike koji zaslužuju nasilje.

Proaktivna agresivnost - je definirana kroz namjerno i planirano izražavanje agresivnog ponašanja u svrhu postizanja nekog cilja ili dominacije nad drugim djetetom. Djeca koja pokazuju taj oblik agresivnosti često su smirena te samouvjerena da će ishodi za njega biti pozitivni. Ona vjeruju u isplativost takve agresije nad drugim jer postižu svoje ciljeve.

Smatra se kako su upravo roditelji odgovorni za razvoj dječjeg agresivnog ponašanja. Isto tako da na agresivnost utječe i socijalna okolina u kojoj dijete živi. Agresivna ličnost se može razviti ako je agresija uočljiva u djetetovoj okolini te ako je ista ta okolina pasivna prema agresivnom rješavanju problema (Brajša-Žganec, 2003).

„Djeca se ne rađaju agresivna, nego agresivno ponašanje uglavnom uče, bilo po modelu, bilo potkrepljivanjem“ (Slunjski, 2013, str. 68).

„Odgovornost za izljeve nasilja u odnosu između djece i odraslih uvijek snose odrasli. To se ne odnosi samo na one slučajeve u kojima su odrasli nasilni, nego i na one u kojima se djeca i mladi nasilno ponašaju prema roditeljima, braći i sestrama, prijateljima i strancima te prema imovini koja pripada njihovoj bližoj obitelji ili drugim ljudima“ (Juul, 2017, str. 122).

Djeca mogu shvatiti da ih agresivno ponašanje može dovesti do željenog cilja pa ga mogu koristiti kao sredstvo za postizanje istog. Zato odrasli moraju postaviti djeci jasne granice i pomoći im u savladavanju takvog ponašanja vlastitim primjerom ponašanja (Đuranović i Opić, 2013).

4.4. Usamljenost

„U pokušaju da odrede pojam usamljenosti autori navode tri skupine definicija. Prva skupina usamljenost promatra kao rezultat deficita u socijalnim odnosima. Druga skupina govori o usamljenosti kao o subjektivnom iskustvu koje se razlikuje od objektivne socijalne izoliranosti, dok treća govori o usamljenosti kao o bolnom i neugodnom iskustvu. Kako se može primijetiti, sve tri navedene skupine definicija ne isključuju jedna drugu. Jedna naglašava uzrok osjećaja usamljenosti, druga prirodu tog osjećaja, dok treća naglašava hedonistički ton te emocije. U svakom slučaju čini se sasvim jasno da je osjećaj usamljenosti neugodan osjećaj subjektivnog predznaka, koji je uvjetovan nezadovoljstvom socijalnim odnosima“ (Klarin, 2002, str. 2).

„Usamljenost među djecom može se definirati kao osjećaj tuge u sprezi s djetetovom sviješću ili uvjerenjem da ono ne pripada nekoj grupi, da nema prijatelja ili da nije simpatično vršnjacima. Dijete koje pati od kroničnog i snažnog osjećaja usamljenosti u stanju je emocionalnog stresa“ (Katz i McClellan, 1999, str. 25).

Ukoliko dijete u interakcijama s vršnjacima ne može zadovoljiti potrebe za pripadnošću i za intimnošću tada se javlja osjećaj usamljenosti koji je rezultat negativnog socijalnog iskustva koji ima negativnu posljedicu na razvoj socijalnog, emotivnog i kognitivnog razvoja (Klarin, 2002).

Klarin (2000, prema Klarin, 2002) usamljenost opisuje kao doživljaj neadekvatnosti socijalnih odnosa što utječe na ponašanje osobe i prema drugim ljudima. Usamljene osobe u repertoaru svog ponašanja koriste agresivno ponašanje. Usamljeni su, nezadovoljni socijalnim interakcijama i u nove interakcije vjerojatno ulaze s određenim obrambenim stavom koji se očituje u agresivnom ponašanju, a ono nadalje uvjetuje odbijanje drugih, što potiče osjećaj usamljenosti. Čini se da je to krug iz kojeg usamljena osoba može teško izaći.

5. UTJECAJI NA RAZVOJ SOCIJALNE KOMPETENCIJE

„Roditelji, odgajatelji i svi oni koji sudjeluju u djetetovom odrastanju sve više naglašavaju važnost poticanja temeljnih humanih, etičkih i moralnih životnih vrednota“ (Jurčević Lozančić, 2011, str. 274-275).

„Prema shvaćanju Erika Eriksona, iz iskustva koje dijete stječe sa svojom najbližom socijalnom okolinom stvaraju se temelji za razvoj osnovnog povjerenja i sigurnosti koji će kao neka vrsta osnovnog uvjerenja ili očekivanja pratiti dijete kroz čitav život i u velikoj mjeri određivati njegovu osobnost i socijalne odnose. John Bowlby uvodi pojam privrženosti, koji označava povezanost između djeteta i najbližih iz njegove okoline. Djeca na čije je signale okolina osjetljiva i reagira spremno i primjereno formiraju tzv. sigurnu privrženost sa svojom socijalnom okolinom (u početku najčešće sa svojom majkom). Kvaliteta privrženosti, prema rezultatima mnogih istraživanja utječe na kasniji razvoj pa tzv. sigurno privrženih djeca u kasnijoj dobi imaju više povjerenja u sebe i u druge ljude, kooperativnija su i pokazuju manje nepoželjnih ponašanja, poput agresije ili povlačenja u sebe“ (Pinter, 2009, str. 3-5).

Mary Ainsworth (prema Klarin, 2006, str. 18) navodi tri tipa privrženosti:

- Tip A – anksiozno – izbjegavajući tip privrženosti opisuje dječje reakcije uznemirenosti pri odvajanju od majke, ali i izbjegavanje majke kada se vraća.
- Tip B – sigurno - privrženi tip opisuje dječje reakcije nezadovoljstva prilikom odvajanja od majke, ali i veselje kada se vraća.
- Tip C – anksiozno – opirući tip privrženosti opisuje reakcije uznemirenosti u nepoznatoj situaciji, a osobito u vrijeme odvajanja od majke. Kod majčinog povratka dijete osjeća olakšanje, ali i ljutnju zbog odvajanja.

5.1. Uloga obitelji

Jednu od najvažnijih uloga za razvoj socijalnih kompetencija djeteta ima obitelj. U ovo novije vrijeme obitelj doživljava velike promjene. Razvoj tehnologije i ubrzani način života, pogotovo u urbanim sredinama, ostavlja veliki trag na obitelj. S obzirom na velike promjene obitelj je primorana ići u korak s njima. To uvelike utječe i na sam odgoj djece. Mnogi stručnjaci izražavaju nezadovoljstvo današnjim odgojem i pristupu djetetu.

U društvu koje je postalo uvelike potrošačko koje promovira nove vrijednosti među ljudima, odnose na razinama potrošnje, proizvodnje te stavlja naglasak na stjecanje profita i materijalnih dobara. S takvim promjenama žive i obitelji kojima se umanjuje spontanost, potreba za druženje s bližnjima, prepuštanje emocijama te izgradnja boljih odnosa sa sobom i drugima. Isto tako je promijenjen položaj žena u društvu. Žene se s obzirom na prošla stoljeća ne ostvaruju više samo u majčinstvu. Očevi imaju veće uloge u odgoju djece nego što je to bilo prije. Svakodnevna užurbanost i stjecanje materijalnog standarda koje nam društvo nameće utječe na obitelj kao zajednicu koja sve manje provodi vremena sa svojom djecom (Jurčević Lozančić, 2011).

Djeca su često usamljena zbog roditeljskih obveza na poslu. Sve manje provode vremena s obitelji. Nažalost, sve su češći slučajevi djece koje previše provode vremena pred televizorom ili različitim video igricama koje ponekad i nisu za njihovu uzrast.

Shaw i Wood (2009) ukazuju na to kako je danas uvelike prisutan popuštajući odgojni stil djece koji sa sobom donosi probleme. Kada djeci neprestano ugađamo u njihovim zahtjevima i kada nisu naviknuta čuti -ne- kao odgovor ili iskusiti zabrane tada ona neće naučiti da i drugi ljudi imaju potrebe i osjećaje. Bez razvijenog osjećaja empatije djeca neće moći voljeti. Autori naglašavaju da je za odgoj djeteta najbolji pristup pun ljubavi i poštovanja prema svakome te da je postojanje pravila unutar obitelji od velike važnosti te da ona ne znače nedostatak ljubavi i prihvatanja.

Istraživanja pokazuju da se autoritativni stil odgoja pokazao najuspješnijim te da pospješuje razvoj socijalne kompetencije. On obilježava kombinaciju brižnosti i

intenzivnog nadzora, dobru komunikaciju i toplinu. Vodi ka visokoj razini samopouzdanja i socijalne kompetencije (Brajša-Žganec, 2003).

„Samo zdrava, senzibilna i podržavajuća obitelj može djetetu omogućiti kvalitetniji život, koji, između ostalog, podrazumijeva življenje humanih pravila i vrijednosti (empatija, poštovanje, tolerancija, kultura dijaloga zajedničkog života). Temelj odgoja ne čine roditeljeve riječi nego konkretna djela. Dijete uči ono što doživljava i cijelim je svojim bićem okrenuto prema roditelju koji ga osobnim primjerom usmjerava prema mnogim životnim vrijednostima“ (Jurčević-Lozančić, 2011, str. 143-144).

Jesper Juul (2017) naglašava da je za razvoj socijalno kompetentnog djeteta važno razvijanje ne samo djetetovog samopouzdanja nego i samosvijesti te očuvanje njegova osobnog integriteta što znači da se upotreba nasilja kao odgojna mjera treba isključiti.

Kako bi roditelji osigurali djetetu razvoj socijalnih vještina, a samim tim i priliku da postanu socijalno kompetentna trebaju mu osiguravati prilike u kojima se igra s drugom djecom jer djeca ne mogu učiti socijalne vještine slušajući pouke o njima nego im treba i iskustvo. Trebaju dijete naučiti dijeliti kako bi znala to primijeniti tijekom boravka u vrtiću, a kasnije i u školi. Isto tako naučiti ih vješinama pregovaranja te njegovati pozitivne socijalne interakcije (Čorić Špoljar i Kralj, 2014).

„Najvažnije odrednice obiteljskog okruženja koje značajno utječu na dijete jesu: roditeljska briga, emocionalna toplina, te interes za dijete, njegove potrebe i razvojne mogućnosti. Ako roditelji prema djeci postupaju s ljubavlju i uvažavanjem njihovih osobnih razvojnih karakteristika, ona će o sebi misliti pozitivno, a njihovo samopoimanje biti će razvijenije“ (Jurčević- Lozančić, 2011, str. 146).

5.2. Uloga vršnjaka

Uz obitelj jednu od važnih uloga u razvoju socijalne kompetencije imaju i vršnjaci. Dječja interakcija u vrtiću pridonosi boljem razvijanju socijalnih vještina te manjem razvoju agresivnosti i drugih problema u socijalizaciji (Brajša-Žganec, 2003).

Djeca koja su usmjerena na potrebe druge djece izražavaju više emocija, ne reagiraju antisocijalno te bolje prevladavaju izazove koje donosi život u vrtićkom okruženju (Cakić i Živčić-Bečirević, 2009).

Kroz igru s vršnjacima djeca se uče vještinama pregovaranja, čekati na red, dijeliti stvari, sudjelovati u grupnim igrama, poštivati pravila istih te usvajati pravila ponašanja.

„Važan čimbenik je igra i učenje, posebice socijalni aspekti koji se odnose na plan realnih međusobnih odnosa u koje dijete stupa preko igre. Igra je jedan od dječjih fenomena prirode i razvoja i važan čimbenik socijalne kompetencije. Pojedini materijali, oprema i aktivnosti izazivaju među djecom puno više složenih socijalnih interakcija od drugih jer zahtijevaju usklađenu i dogovornu suradnju dvije ili više osoba u određivanju stajališta, suradnji i spremnost pomoći drugima“ (Mlinarević i Tomas, 2010, str. 147).

Stupanj zadovoljstva u vršnjačkoj igri ovisi o stupnju ostvarene suradnje. Na najnižoj razini suradništva dječja igra je koordinirana i još uvijek paralelna te bez sukoba. Na višoj razini suradništva igra poprima oblik zajedništva koje omogućuje zabavu, humor i solidarnost, ali je moguć i sukob za razliku od paralelne igre (Klarin, 2006).

Posebnu važnost u socijalnom i emocionalnom razvoju ima simbolična igra. Duncan i Lockwood (2008, prema Jurčević-Lozančić, 2011, str.276) ističu važne aspekte simbolične igre, a to su: kontinuirano razmišljanje, koncentriranje, surađivanje, pretvaranje, mašta, kreativnost, igranje uloga, primjena, uvježbavanje, ponavljanje, manipuliranje objektima, alatom i materijalima, sudjelovanje, obveza, interes, ustrajnost i emocionalna sigurnost.

Simbolična igra, ali i igra općenito, pomaže djeci izraziti širok spektar emocija. Elkind (2007, prema Jurčević-Lozančić, 2011) ističe da djeca u igri prenaglašavaju emocije i ponašanja iz dva razloga: kako bi razvili svjesnost da je to igra u kojoj se moraju poštivati granice i pravila. Drugi je razlog djetetova mogućnost upravljanja emocijama i impulsima koja je faktor emocionalne inteligencije. Obilježja simbolične igre djetetu dopuštaju da se ponaša na razne načine.

5.3. Uloga odgajatelja

„Pitanje socijalne kompetencije osobito je važno u vrtićkom kontekstu, prvoj instituciji socijalizacije nakon obiteljskog doma, a koja je temelj za buduće interpersonalne odnose u životu djeteta“ (Mlinarević i Tomas, 2010, str. 147).

Kako bi dijete u predškolskoj ustanovi uspjelo naučiti adekvatne socijalne vještine te postalo socijalno kompetentno treba imati isti model kao i u obitelji. Odgajatelji bi osim svojih akademskih znanja i vještina trebali posjedovati i osobnost i motiviranost. Uspješni odgajatelj svojim primjerom potiče dijete na empatiju, prijateljstvo, suradnju, dobru komunikaciju, poštovanje međusobnih razlika. U odgojnoj skupini treba vladati prijateljsko i ravnopravno ozračje. Kada dijete zna da je prihvaćeno te da odgajatelj cijeni njegovo mišljenje tada ono postaje otvorenije i motivirano za ostvarivanje ciljeva (Jurčević-Lozančić, 2011).

„Odgojitelj upoznaje djetetove sposobnosti, njegove potrebe i interese svakodnevnim promatranjem djece u svojoj skupini te razgovorom s roditeljima, stvara ciljeve učenja za svako dijete na osnovi tog znanja. Tako do izražaja dolazi djetetova individualnost, povjerenje, spontanost i želja za igrom. Jedna od mnogobrojnih odgovornosti odgojitelja jest pomoći djetetu da stekne emocionalnu osjetljivost i sposobnost promjene emocionalnih reakcija na provokativne situacije. Otvorenost odgojitelja prema djeci, roditeljima i kulturama zastupljenima u njihovim grupama, utječe na njihovu opću djelotvornost u poučavanju, a poglavito na njihovu sposobnost da potiču djetetov socijalni razvoj“ (Mlinarević i Tomas, 2010, str. 149).

Isto tako se uloga odgajatelja mijenja usporedno s odrastanjem djece. Kada su djeca mala uloga odgajatelja je prepoznavanje njihovih potreba te zadovoljenje istih. Kada odrastaju ta se uloga svodi na pružanje potpore u vršnjačkim interakcijama, poticanje učenja kroz igru i sl. (Klarin, 2006).

Šarić i Modrić (2007, prema Modrić, 2013) naglašavaju kako je odgajatelj jedna od važnijih osoba za poticanje socijalne kompetencije djece te da je bitno njegovo osposobljavanje za upravljanje problematičnim situacijama u odgoju i obrazovanju. To znači da se odgajatelji kroz svoj rad s djecom moraju stručno usavršavati, ali ne samo to nego se i osobno usavršavati.

„Utjecaj obitelji, prijatelja i drugih važnih osoba na osobni razvoj događa se unutar jednog socijalnog svijeta. Privrženi odnosi čine temelj ljudske civilizacije, prenošenja znanja nužna za preživljavanje i adaptaciju s jedne generacije na drugu. Razvoj je određen bliskim odnosima“ (Laursen i Bukowski, 1997, prema Klarin, 2006, str. 103).

6. SURADNJA ODGAJATELJA I RODITELJA

Mlinarević i Tomas (2010) naglašavaju kako je suradnja između roditelja i predškolske ustanove od velike važnosti za socijalni razvoj djeteta. Važno je da roditelji i odgajatelji razvijaju međusobnu suradnju koja je otvorena, povjerljiva, tolerantna, da postoji spremnost za uvažavanje različitosti u mišljenju, uzajamno poštovanje te zajedničko rješavanje problema u razvoju i odgoju djeteta. Kvalitetnom suradnjom se želi postići kontinuitet u odgoju i obrazovanju te omogućiti svakom djetetu da se osjeća prihvaćenim, sigurnim, zadovoljnim i sretnim u sredini koja se kontinuirano bavi njegovim razvojem, potencijalima i posebnostima.

„Uspostavljanjem suradnje dječjeg vrtića i roditelja, oba sudionika mogu naučiti više o djetetu, njegovim mogućnostima, osjećajima i interesima i ponašanju. Suradnja je preduvjet jačanju i roditeljske i profesionalne kompetencije. Njezin krajnji cilj je svakako dobrobit djeteta, naime nužno je da roditelj i odgajatelj postanu zajednica s istim ciljevima te jasnim i definiranim ulogama u odnosu na dijete. Ona ovisi o osobnosti svakog pojedinog djeteta, stručnosti odgajatelja i očekivanjima roditelja. Od dobre i kvalitetne suradnje najveću korist ima dijete. Ono stječe emocionalnu vezu s osobama od povjerenja, poglavito roditeljima, a onda i odgojiteljima, što je dobar temelj daljnjoj socijalizaciji“ (Valjan-Vukić i sur., 2011, str. 88).

„Svaki put kad odgojitelj komunicira s roditeljem (pri djetetovom dovođenju i odvođenju, na roditeljskom sastanku, tijekom razgovora „u četiri oka“, pisanom riječju, telefonom), on treba izaći iz svoje primarne odgojiteljske uloge i, gledajući očima snimatelja, predočivati ona zbivanja, one svoje i djetetove oblike ponašanja koji su roditelju dragocjen podatak, pokazatelj, putokaz. Isto to treba činiti i roditelj. On odgojitelju, kao važnoj osobi u djetetovom životu, treba predočiti sadržaje svoje roditeljske uloge što objektivnije“ (Milanović i suradnice, 2014, str. 70).

Curtis (prema Valjan-Vukić i suradnicama, 2011, str. 89) smatra da su osnovna obilježja partnerskog koncepta sljedeća:

- roditelji su središnje i aktivne osobe u donošenju odluka i njihovoj implementaciji,
- roditelji imaju jednake snage i stručnost,
- roditelji su sposobni pridonositi funkcioniranju ustanove i “primati” od nje (reciprocitet)
- roditelji i profesionalci imaju zajedničku odgovornost.

Samim time, preduvjet dobroj suradnji ponajprije je promjena stajališta o roditeljima. Preduvjeti razvoja kvalitetnije komunikacije s roditeljima moguće je realizirati sljedećim koracima: prvi se odnosi na izgradnju povjerenja, drugi na uključivanje roditelja u rad vrtića, a treći na upoznavanje roditelja s elementima njihova odgojno-obrazovnog procesa/ obrazovanja.

Ivaštanin i Vrbanc (2015) smatraju da dječja uloga u partnerskom odnosu između odgajatelja i roditelja nije pasivna. Na dijete se donedavno gledalo kao na predmet praćenja dok danas ono postaje aktivan sudionik procesa u međusobnom istraživanju i učenju djeteta, roditelja i odgajatelja. Također se roditelju omogućuje vrijeme u kojem može boraviti u vrtiću zajedno sa svojim djetetom pri čemu mu se daje ravnopravnost u iniciranju, planiranju i provedbi aktivnosti. Tako da roditelj dobiva priliku novog načina gledanja djeteta i njegovih razvojnih mogućnosti.

Roditelji u vrtiću trebaju uvijek biti dobrodošli, mogu doći kada god to žele i poželjno je da budu sudionici i promatrači aktivnosti te zajedno s odgajateljima promicati kvalitetne kulture življenja i odrastanja djece u vrtićkom okruženju. Također roditeljima mora biti dostupna dokumentacija koja je važan uvid u različite aktivnosti koja djeca provode (Slunjski, 2008).

Suradnja između roditelja i odgajatelja može postojati ako je povjerenje obostrano. Pozitivan stav odgajatelja prema namjerama roditelja, njegovim sposobnostima i osobnosti uvelike je važan preduvjet za zajedničko djelovanje (Milanović i suradnice, 2014).

7. ZAKLJUČAK

Ljudi su po prirodi društvena bića zato je važno ovladavanje socijalnim vještinama kako bi smo mogli kvalitetno živjeti u okruženju u kojem živimo. Kada to usvojimo od najranije dobi lakše je za nas i ljude u našoj blizini. Danas živimo dosta ubrzanim tempom te često zanemarujemo odnose koje gradimo s ljudima. Od važnosti nam je životni standard te koliko zarađujemo iako nam odnosi u obitelji, s partnerom, prijateljima, suradnicima na poslu ne funkcioniraju. Okrenuli smo se ka materijalnom svijetu i utrci za boljim imovinskim stanjem. Zaboravili smo biti sretni i zadovoljni sa sobom. To moramo naučiti od najranijih dana u obiteljskom domu koji je priprema za daljnje korake u život. Roditelji bi trebali biti prvi modeli koji će pripremiti put svojoj djeci.

Kada djeci pokažemo primjer zdravog socijalnog odnosa tada će ga oni i slijediti. Kvalitetna komunikacija, suradnja, jasno definirane granice ponašanja, nadzor, tolerancija, prihvaćanje djeteta onakvim kakav je, toplina i ljubav su smjernice za postizanje socijalno kompetentnog djeteta. Takve zadaće ne smiju odrađivati samo predškolska ustanova i škola. Predškolska ustanova treba surađivati s roditeljima, ali ne i ispunjavati zadaće koje su isključivo namijenjene roditeljima. Zajedničkom suradnjom u odgoju i razvoju djeteta trebaju doći do pozitivnog ishoda, a to je sretno i zadovoljno dijete.

LITERATURA:

1. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Zagreb: Slap.
2. Brajša-Žganec, A., Slunjski, E. (2006). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnog ponašanja. *Društvena istraživanja*, 3(89), 477- 496.
3. Brooks, R., Goldstein, S. (2005). *Otporna djeca: njegovanje djetetove snage, nade i optimizma*. Zagreb. Neretva.
4. Cakić, L., Živčić-Bećirević, I. (2009). Prihvaćenost dječaka i djevojčica u skupini vršnjaka predškolske dobi. *Napredak*, 150(2), 140-153.
5. Čorić Špoljar, R., Kralj, D. (2014). *Socijalne vještine djeteta- vodič za roditelje*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
6. Đuranović, M., Opić, V. (2013). Mogućnosti prevencije rizičnih ponašanja djece predškolske dobi. *Magistra Iadertina*, 8(1), 101-111.
7. Essau, A.C., Conradt, J. (2009). *Agresivnost u djece i mladeži*. Zagreb: Naklada Slap.
8. Holcer, J. (18. studenog 2015). Da sam bar nevidljiv: Što nam govori stidljivost kod djece. Preuzeto 27. kolovoza 2018 iz <http://www.roditelji.hr/vrtic/da-sam-bar-nevidljiv-sto-nam-govori-stidljivost-kod-djece/>
9. Ivaštanin, I., Vrbanc, D. (2015). Razvijanje partnerstva s roditeljima. *Dijete vrtić obitelj*, 21(79), 24-25.
10. Jurčević-Lozančić, A. (2011). Teorijski pogledi na razvoj socijalne kompetencije predškolskog djeteta. *Pedagoška istraživanja*, 8(2), 271-281.
11. Jurčević- Lozančić, A. (2011). Redefiniranje odgojne uloge obitelji. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 13(4), 122-150.
12. Juul, J., (2017). *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb: Oceanmore.
13. Katz, L., McClellan, D. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa
14. Kranželić, V., Bašić, J. (2008). Socijalna kompetencija i ponašanje djece predškolske dobi kao osnova preventivskim programima-razlike po spolu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 16(2), 1-124.

15. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu- roditelji, vršnjaci, učitelji kontekst razvoja djeteta*. Zadar: Naklada Slap, Sveučilište u Zadru.
16. Klarin, M. (2002). Osjećaj usamljenosti i socijalno ponašanje djece školske dobi u kontekstu socijalne interakcije. *Ljetopis socijalnog rada*, 9(2), 249-258.
17. Lebedina Manzoni, M. (2006). *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*. Zagreb: Naklada Slap.
18. Markuš, M. (2009). Socijalna kompetentnost-jedna od ključnih kompetencija. *Napredak*, 151(3-4), 432-444.
19. Milanović, M. i suradnice (2014). *Pomozimo im rasti-priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
20. Mlinarević, V., Tomas, S. (2010). Partnerstvo roditelja i odgojitelja-čimbenik razvoja socijalne kompetencije djeteta. *Magistra Iadertina*, 5(5), 143-158.
21. Modrić, N. (2013). Kompetencije odgojitelja za učinkovito upravljanje problemnim situacijama. *Napredak*, 154(3), 427-450.
22. Pinter, D. (2009). Razvoj socijalnih odnosa. *Dijete Vrtić Obitelj*, 14(54), 2-5.
23. Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da stječe prijatelje i razvija socijalne vještine*. Zagreb:Element.
24. Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić zajednica koja uči*. Zagreb: Spekta Media.
25. Shaw, R., Wood, S. (2009). *Epidemija popustljivog odgoja*. Zagreb:VBZ.
26. Valjan-Vukić, V., Čeko Jurišić, S., Miočić, M. (2011). Razvijanje kulture predškolske ustanove zajedničkim djelovanjem roditelja i odgojitelja. *Magistra Iadertina*, 6(6), 83-98.
27. Živčić-Bećirević, I., Smojver-Ažić, S., Miščenić, G. (2003). Problemi u ponašanju predškolske djece prema procjeni roditelja i odgojitelja. *Psihologijske teme*, 12(1), 63-76.